I

Жила колись у нашому селі вдова Орлиха. Я ще була невелика дівчинка, не дуже-то що пам’ятаю, а чула се од покійної матері — нехай царствує! Вони були сусіди з Орлихою, тин об тин. Мигається мені та Орлиха, мов у тумані, — висока, у червоному очіпку, все чорні брови здвигає.

Чоловік її давно помер; старшого сина в Туреччині вбито; менший при матері був, хазяйнував. Парубок на все село гарний, хоч з лиця воду пити, жвавий, веселий і роботящий. Матір поважав, а стара гляділа й пильнувала його більш, ніж ока в лобі.

Задумала Орлиха свого Василя одружити, стала шукати людей. Де збіжаться дівчата на вулиці або на могилі пустують, — Орлиха тут і вродилась, прислухається, придивляється...

— Не бери, — каже, — мій сину, багатої: і самі ми не багатирі; шукай, щоб була покірна та добра.

— Добре, мамо, вишукайте, яку треба, я й оженюсь.

Поки мати шукала, він собі сам знайшов. Був у Вишеньках на ярмарку й з того часу став учащати щовечора. Мати постерегла хутче всіх і довідалась: ходить Василь до Ганни Королівни.

— Сину мій, сину, — каже, — не бери тії багачки: буде вона дуже гордувати; се батькова дочка, вимислива й пишна, — одцурайсь її!

Василь аж до землі припадає — просить.

Нічого робити. Послали старостів; побрали рушники; справили весілля; привезли молоду до свекрухи.

А посагу в її було! Боже мій, світе мій! На дев’яти возах везли, і в кожному возі по чотири воли сивих йшло. Запаски шовкові, пояси — як жар, кожухи шовком повишивані...

Молода в золотому очіпку; намітка, як дим, тонесенька; червоні коралі аж до пояса. Всі задивились на неї: як повна рожа! Тільки стара Орлиха, стрічаючи хлібом-сіллю, якось невесело глянула невістці в вічі.

II

Пожили вони рік. Спершу молода Орлиха на вулицю виходила. Було, як заговорить або засміється — і старому веселіше стане; а туди далі й годі, й не побачиш її, все в хаті, у господі. (Бачте, вони собі хату збудували надвоє, в одній молоді, а в другій мати.) Хто спитає стару Орлиху:

— А що ваші дітки? Добру собі невісточку маєте?

— Звісно, як батькова дочка, — одкаже або й нічого не говорить, наче не чує.

Якось моя мати поралась у хаті. Увійшла Ганна. Мати бачать — смутная дуже; сіли коло неї да й кажуть:

— Що се тобі, моя Галочко, очиці запали? чого зажурилась?

Ганна сплеснула руками, а сльози покотились, як перлове зерно:

— Не любить мене свекруха! обмовляє мене, з світу Божого жене, дорікає, що я батькова дочка!.. Татоньку мій! якби ти знав, яка моя доля

нещаслива буде, ти б мене був іще в сповиточку у глибокій криниці втопив!

Мати розпитують, що, як там у їх, за що сварка вийшла.

— Вона з першої години мене не злюбила. Запаски мої найкращі шовковії попсувала, що візьму — вони в руках тліють: се вона, вона, я добре знаю! Чогось мені в скриню напорошила... і золоті очіпки мої потемніли, і пояси червоні полиняли... вона все добро моє переводить! Все до Василя: "Продай та продай тії воли!" (що од мого батька). А я кажу: "Не хочу! нащо продавати?" Василь, правда, таки й не повів їх у ярмарок, а вона на мене накинулась: "А, вража дочко! ти мене осиротила! Мій Василь од мене одцурався! Підожди, підожди! я тобі добре оддякую!"

— Покорись, Галю, — кажуть їй моя мати. — Що ж робити!

— Нащо я маю їй коритись! — крикнула Ганна, — не хочу! як хто гукає, кажуть, так і одгукується!

III

Однії ночі не спиться матері. Чують — у сусідчиному садочку щось шепоче; відчинили вони віконце — прислухаються.

— Галю, моє серце! — каже Василь. — Чого се ти знов заплакана?

— Не кидай мене саму, Василю! Я не тямлю, як без тебе й переднювала! Тяжко та сумно мені!

— Що ж тобі, моя рибочко? Може, мати? Я її прохав, як вибирався, щоб тебе не смутила.

— Вона мені й словечка не промовила, Василю, цілісінький день у вічі не глянула. Смутно, сумно було в хаті.

"Що та Орлиха виробляє? — подумала собі мати. — А здається, й розсудлива людина".

IV

Надійшли жнива, достигла Василева пшениця — така гарна, колос у колос! Наша нива коло їх, і мати разом з Ганною в поле виходили. Одного ранку ждали, ждали, да й самі пішли. Ганна надійшла вже по обіді і така бліда — хитається; мати аж злякалась: що се їй сталось?

— Чогось мені коло серця пече, як огнем, — каже Ганна, — і встояти не можу! Ледве до ниви доплелася.

— А що свекруха? — питають мати.

— Ой тіточко моя любенька! сьогодні вночі я її бачила в нашій коморі. Прокинулась, а вона стоїть проти місяця, біла така, розхристана. Я крикнула — вона з комори.

— Се тобі так здалося, моя дитино! чого б то вона вночі прийшла?

— Ні, ні, бачила я її добре.

— І Василь бачив?

— Василь не ночував дома, виїздив... І він не йме мені віри... Не нажну я й снопка сьогодні; нездужаю й рук підняти. Виглядатиму Василя: казав, прийде надвечір, то й доведе мене додому.

V

Мати пішли жати. Надвечір придивляються — не видно Ганни, — чи не додому пішла? Питають других жничок, — не бачили, щоб ішла; гукають — не озивається; до того місця, де вона була, — нема. Що за диво! Коли ж, ходячи поміж копами, й найшли... лежить вона, неначе спить, хороша й свіжа, як квітка. У головах снопок пшениці, ручки навхрест зложила... Вечір Господь дав такий ясний, тихий; лежить, як жива, у пшениці, аж колосся над нею похилилось...

Побігли до Василя: він недалечко й був — косив; стріли його: йде такий веселий до неї! Як побачив свою Галю неживу, підняв косу та черк себе! ніхто не вспів і оком змигнути... тут коло неї і впав.

VI

Кинулись до старої Орлихи. Стріла вона мою паніматку іще на воротях, неначе ждала. Мати кажуть:

— Невістка ваша вмерла!

Стара зціпила зуби і вдарила об поли руками:

— Що ж робити! судилось! — каже.

Не заплакала, нічого, тільки біла стояла, як хустка.

Мати злякались і не знають, як про сина сказати; а тут їх і несуть...

— От, обох несуть! — кажуть мати.

Вона як крикне:

— Як обох?

— Бабусю, і Василь ваш неживий!

Як вона кинеться, як побіжить! мало з рук у людей мреця не вибила; схопила його за голову й кричить над ним... Да й страшна ж вона була! Без хустки, сиві коси тріпаються по плечах, розхристана, уся в крові; ходить, ходить коло сина і все кричить, мов Господь їй розум одібрав.

Убрали молодих, положили поруч на столі; хто пішов додому, хто остався на ніч. Дивляться — нема старої Орлихи, як у землю ввійшла! Да вже на другий день знайшли під тином неживу: синя, синя, як бузина.

Молодих укупці поховали; стару оддалік. Хата їх так і розвалилась пусткою; ніхто не купив, бо кажуть, щовечора, як місяць зійде, по тому дворищу тиняється молода Орлиха. У глуху ніч сяде проти місяця, зложить білі руки, піджидає свекрухи та й докоряє: "Ти мене, молоду, з світу звела, стара Орлихо!"